MUHAFAZAKÂRLIK, DEĞİŞİM VE İSLÂM

Şevket Kotan

Modernizme karşı bir tepki, bir itiraz, bir karşı çıkış olarak ortaya çıkan muhafazakârlığın, dolayısıyla her şeyden önce modern bir olgu olduğunu ifade etmek gerekiyor. Onun modern bir olgu olduğunun kabul edilmesi, onun mahiyeti hakkında önemli bir ip ucu veriyor. O da şudur: Modernizme dair yapılan tartışma, onun hakkında yapılan değerlendirmeler ve bu alanda yapılan bilimsel tartışmalar sonucunda elde edilen entelektüel hasıla, muhafazakârlıkla da hatırı sayılır oranda ilgilidir ve onu anlamlı ve anlaşılır kılmaktadır. Muhafazakârlıkla ilgili olarak vurgulanması gereken diğer önemli ayırdedici özellik ise onun bir dava, bir ideoloji, bilimsel yada bilimsel olmayan bir kuram olmak yerine, bir halet-i ruhiye, bir tavır, bir hava, bir tutum, hayata ve tarihe bir bakış tarzı olmasıdır. Bu bakımdan, muhafazakârlık için bu meyanda yapılabilecek en anlamlı vurgulardan biri, Ahmet Çiğdem'in işaret ettiği gibi, onun her türlü doktrin ya da ideolojiye eklemlenen, eklemlenebilen bir tavır olmasıdır (Çiğdem, 1997: 34). Eğer bu tanım esas alınacaksa, muhafazakârlıkla sağ ve sol arasında kurulan rutin irtibatlar hayli sorunlu olacak demektir. Çünkü, mesela bazı Kübalı, Çinli veya Rus solcular eğer sol paradigmanın ve hayallerin aksine tezahür etmesine rağmen, mevcut durumun muhafazasına taraftar olacak olurlarsa, bu onların katı muhafazakârlar oldukları anlamına gelecektir. Muhafazakârlığın bir çok özelliğinden önce bu iki yanına vurgu yapıyoruz, çünkü burada muhafazakârlıkla İslâm'ın ilişkisine dair yapılacak analizde, muhafazakârlığın bu yanları hareket noktası olarak kabul edilecektir.

Muhafazakârlığın bir ideoloji olmaktan ziyade bir tutumu ifade ediyor olması, onun temelde iki kategoride değerlendirilmesini mümkün kılıyor. Kimi

tezkire, *düşünce, siyaset, sosyal bilim dergisi, yıl 11, sayı 27-28, temmuz / ekim 2002, s. 78-87*

muhafazakârların bu tutumlarınının arkasındaki temel etkenin, gerçekten, iyi niyetle beslenen bazı saf duygular olduğu söylenebilir. Bu tip muhafazakârlar, korumak istedikleri şeyin ortadan kalkmasının, insanlığın ya da sözgelimi o ülkenin azami zararına neden olacağını düşünür, bu tür kaygılarla hareket ederler. Ne var ki bu kategoriye dahil düşünceler, biraz sonra üzerinde durulacağı gibi, muhafazakârca tezlerin saf yakasını oluşturuyorlar.

Zaten olan"ı korumanın (ve sadece onu korumanın) adı olarak muhafazakârlığın ikinci kategorisinde ise tabir caizse ilkesiz pragmatistler yer alır. Bunları muhafazakâr yapan ve muhafazakârca davranışlar sergilemeye yönelten temel saikin saf pragma olduğu rahatlıkla söylenebilir. Pragmatist muhafazakârların gerçekten bağlı oldukları bir ideolojileri olmaz; ama hangi ideolojiye yakın olurlarsa olsunlar, temel karakteristikleri muhafazakâr olmalarıdır. Bu yüzden, rahatlıkla "muhafazakâr devrimciler", "muhafazakâr solcular" gibi terkipler dahi kurulabilir. Vakıa göstermiştir ki, eski Sovyetler devlet başkanı devrimci Stalin'in, muhafazası için gerekirse her türlü tedbiri alacağı ve her icap ettiğinde aldığı şeyler, devrin Amerika ya da İngiltere başkanlarının kendilerini muhafazasına memur ve mecbur gördükleri şeylerden hiç te az değildir. Çünkü, daha yaygın durumdaki bu tip muhafazakârlıkta aslolan pragmadır, başka bir şey değil. Pragmanın kesintisiz temini ise merkezdeki muhafazakârların kontrolündeki mevcut düzenin devamından geçtiğine göre, her neye mal olursa olsun o düzenin devam etmesi gerekir. Bunun için de, uygulanması asla düşünülmeyen ve bu yüzden hiç bir zaman uygulanmayan gerçek anlamıyla değişim eylemi, yeri geldiğinde, sadece bir savunma argümanı olarak kullanılmaktadır. Bu argümana göre, eğer bir düzenin kısmen ya da tamamen değişmesi gerekiyorsa, bunun da muhafazakârların eliyle gerçekleşmesi gerekir. Burada solcu taleplere karşı eski Ankara valisi Nevzat Tandoğan'ın, "eğer bu memlekete komünizm gelecekse onu da biz getiririz" sözünü hatırlamak anlamlı olacaktır. Bu sözle ifade edilen tavır, şu ana kadar muhafazakârlar için söylenen şeylere ilaveten, aynı zamanda, yönetimlerindeki bir memleketi, kendilerinin tabii mülkleri gibi gördüklerini ve yönetim için en yetkin insanların sadece kendileri olduklarını da ifade ediyor. Bu da bir çeşit üstünlükçü elitizmi ifade eder ve üstelik öyle geçici ve zayıf bir vurguyla da değil, üstünlükçülük duygusunun muhafazakârlıktaki tartışılmazlığını ifşa ediyor. Açıkça olmasa da zımnen içerilen iddia şudur: Memleketin en iyi idarecileri, en milletperver ve vatanperver olanları, en önemlisi en akıllıları bizleriz; bu yüzden, ne yapılacaksa bizim elimizle yapılması gerekir. Biz olmazsak memleket, hatta dünya yıkılır. Halbuki, tarihte yönetimdeki muhafazakârların, insanların hayrını düşünerek mevcut sistemi değiştirdiklerine dair tek örnek dahi bulunmaz. Muhafazakârların ismi, her zaman sistemlerin değişmesini talep eden yenilikçi ve devrimcileri karalama ve onları yok etme olayları ile yan yana olmuştur. Çoğu zaman muhafzakârların değişim yanlısı olarak ortaya çıkan söylemlerinin arka-

sındaki saikler, çıkarların ancak değişimle sürdürülebilme ihtimali, değişimin içerdiği yeni çıkarlar veya değişim kavramının kendisine bulaşan meşruiyet potansiyelidir. Bunun paradoksal ama yaygın tezahürü, kendilerine rağmen gerçekleştirilmek istenen ya da gerçekleştirilmiş devrimlere, yapılmış olan yeniliklere sahip çıkmaları şeklinde olmaktadır. Şayet kendilerine rağmen bir değişim gerçekleşecek olursa, bu sefer yeni merkeze doğru harekete geçerek merkeze yerleşmek, bu yolla onun politik kârına ortak olmaktan hiçbir zaman geri durmamak da muhafazakârların değişim söylemlerini bütünleyen bir motiftir.

O yüzden modern bir olgu olarak ortaya çıktıktan sonra mevcut tanımına kavuşan muhafazakârlıkta, genelde bilinenin aksine, gerçekte değişmeyecek ve sabit kalacak hiçbir değer yoktur. Değişmeyen şey, muhafazakârların merkezde olmaları, merkezi konumları ve kendileri değiştirmedikçe savundukları düşüncelerdir. Bu yüzden, sanılanın aksine olarak muhafazakârlık, sabit bazı değerleri korumaya yönelik bir teşebbüs değil, Tanıl Bora'nın ifade ettiği gibi, muhafazaya değer olan şeyler yaratmaktır (Bora, 1999: 67). Muhafazakârlık, bütün değişkenliğiyle ve modern bir olgu olarak, mevcudu her haliyle koruma değil, daha yeni, daha modern olan bir şeye karşı onu koruma gayretidir. Ne var ki, muhafazakârlığın sonuna kadar koruduğu hiç bir şey yoktur, sadece mevcudu aydınlanmacı bir mantıkla her daim yeniden kurar. İfade edilen bu niteliğiyle muhafazakârlık, insanlığın yararına olacak hayati konularda dahi gelecek tasarımları yapmaya el vermez; zira muhafazakârların ruhsal durumu ve pragmalarını koruma kaygısı buna pek imkan tanımaz. Bu yüzden, her ne kadar muhafazakârlar değişim sancılarının acısına sebep olarak gösterilemezlerse de, insanlığın yararına ve gelişmesine doğru götüren yoldaki hiçbir katkılarından da sözedilemez. Aksine, çıkardıkları zorluklardan sözedilebilir sadece.

Öteden beri muhafazakârlık ile din, daha özelde ise muhafazakârlık ile İslâm arasında bir irtibatın, bir özdeşliğin kurulduğu, genelde zihinlerin bu kurguya adeta ayarlı olduğu gözardı edilemeyecek bir durumdur. Ne var ki bu durumun bir çok nedeni olmakla birlikte, bunun daha çok muhafazakâr retoriğin bir başarısı olduğu söylenebilir. Bu retoriğin hizmete açtığı alanda muhafazakârlar, dindarları her daim adeta kapatmaları gibi görmüşlerdir. Bu bakımdan, İhami Güler'in, dindarların tarihsel süreç içerisinde genelde sağcılaşmasının, dolayısıyla muhafazakârlaşmasının nedeni olarak dinlerin merkezindeki tanrı tasavvurunu göstermesi, doğrusu tatminkar bir izah olmaktan uzak kalıyor. Zira asıl iç neden, dindarların bir atalete kapılarak, kendisinin de ifade ettiği gibi, olmakta olanın farkında olmamaları ve muhafazakârlık tuzağına yakalanmalarıdır. Eğer Güler, bununla sonradan din mensupları tarafından üretilmiş tarihsel yorumlardaki tanrı tasavvurunu kastediyorsa, bunun muhafazakârlık ürettiği kabul edilmelidir. Ama o zaman da bu durum neden olmaktan çıkıyor; zira bu da asıl nedenin bir sonucu oluyor (Güler, 2000: 91). Doğrusu, asıl ne-

den olarak, bir tarihsel arka plana dayanan atalet ve bu atalet sebebiyle müslümanların sağ ve sol dışında üçüncü bir yol üretme başarısı gösterememiş olmalarını kabul etmek daha ikna edicidir. Murat Güzel'in değindiği gibi, modern zamanlarda İslâmcılığın sağ ve sol dışında üçüncü alternatif bir yol üretemeyişi (Güzel, 2000: 75) muhafazakârların işini hayli kolaylaştırmıştır.

Eğer yakınlık manasında İslâm ile muhafazakârlık arasında bir irtibat kurmak için bu kelimenin sözlük anlamından hareket edilecekse, o zaman doğallıkla böyle irtibatlar kurulabilir. Bir din olarak İslâm'ın da her durumda sonuna kadar koruduğu bir değerler dizisine sahip olmasından, yüzeysel bir bakışla böyle bir sonuç çıkarılabilir. Ne var ki bu bakış açısıyla üretilmiş bir söylemi sözkonusu etmeye bile değmez. Zira, muhafazakârlık kavramı ile kelimenin lafzi anlamıyla muhafazakârlık çok farklı anlamları ifade ediyorlar. Ama eğer muhafazakârlık modern imâlarıyla bir kavram olarak ele alınacaksa, o zaman durumun ne kadar sorunlu bir alanı işaret ettiği görülecektir. Biz burada, din ile muhafazakârlık arasında kurulan irtibat konusundaki yanılgının bir çok nedeninden önemli gördüğümüz ikisini sözkonusu edeceğiz sadece. Bunlardan ilki, batılı tarzdaki din anlayışıdır. Hıristiyanlığın din kurucusu Pavlus ve Hıristiyan filozoflardan Augustinus ve onun çağdaş ardılı görünümündeki Hegel'in sergiledikleri din anlayışı, din hakkında böyle bir değerlendirmeye işin doğrusu imkan tanıyor. Pavlus ile birlikte Augustinus ve Hegel'in dine dair muhafazakâr bir yorum üretmiş olmaları ve bu yorumun adeta resmi Hıristiyan anlayışına dönüşmesi, batılı düşünürleri, doğal olarak dinle muhafazakârlık arasında böyle bir alaka kurmaya götürmüştür. Pavlus'tan başlayarak Hıristiyan din anlayışına göre yeryüzündeki her oluşum, keşfedilmiş doğrular olarak, tanrının yer yüzündeki iradesinin tecellisidir; bu yüzden bunun korunması gerekir.

İkinci neden ise, muhafazakâr söylem ve siyasasının başarısıdır. Her şeyden önce kendilerine uygun gördükleri sıfatlarla vasıflandıkları iddiasını sürdüren, bu sıfatlarını her türlü tartışmadan uzak tutmaya özen gösteren, bu gayretlerinde de takdir edilecek bir başarı sergileyen muhafazakârlar, Nuray Mert'in vurguladığı gibi, sahip çıktıkları değerlerin seçilmiş olmaktan ziyade keşfedilmiş 'doğrular' olduklarına inanır ve çaktırmadan herkesin de bunu kabul etmesini sağlarlar. Zira kendilerini nisbet ettikleri sıfatlar, tartışmasızlık ve doğallık iddiası taşıyan sıfatlardır (Mert, 2002: 63). Bu siyasayı başarıyla tatbik etme mahareti gösteren muhafazakârlar, dinin hamileri oldukları iddiasını da doğal bir kabule dönüştürme başarısını göstermişlerdir. Bununla dinin gücünü yanına alan muhafazakârlar, aynı zamanda, sözgelimi sol projelere nazaran daha geniş yelpazedeki kitlelere kendilerini ve tezlerini (buna retorik demek daha doğru olur) kabul ettirme şansını yakalıyorlar. Çünkü, dinsel bir söylem eşliğinde takdim edilen muhafazakâr söylemin, ya da muhafazakârlarca üretilen dinin muhafazakârca bir yorumunun iktidarı, aynı zamanda muhafazakârların

iktidarı manasını ifade ediyor. Bu noktada solun pozitivist ve materyalist yüzünün muhafazakârların işini kolaylaştırdığı kabul edilebilir. Ne var ki muhafazakârların dinleri muhafazakârlığın yedeğine alma başarısının temel nedeni bu değil. Zira, solu sol yapan karakteristiklerle, bir din olarak mesela İslâm arasındaki yakınlık daha fazladır ve muhafazakâr birer sisteme dönüşmeden önce bütün dinlerin, daha çok sol tezler olarak değerlendirilen tezler içerdikleri söylenebilir. Bu yakınlığa rağmen, eğer sağ, dinin hamisi rolünü başarıyla oynayabiliyorsa, bu, sağ ile dinin yakınlığından çok sağın sinsi pragmatizmine dayanan retoriğinin başarısıyla yakından ilgilidir. Üstüne üstlük, dinin gücünü yedeğine aldığını ve onu maharetle kullandığını ustalıkla gizleyen muhafazakârlık, daha önce ifade edildiği üzere, dinin hamisi olduğu tezini genel bir kabule dönüştürmeyi de başarmıştır. Unutmamalı ki, muhafazakârlığın sırtı, bütün tarihlerde egemen güç odaklarına dayalıdır. Muhafazakâr retorik, bu güç odakları tarafından sürekli desteklenir; zira muhafazakârlık, egemenlerin söylemidir ve tezlerini genel bir kabule dönüştürmesinin arakasındaki neden bu retoriğin egemen güç odakları tarafından her daim yeniden üretilerek reklam edilmesidir. Bu yüzden, muhafazakâr söylemin gücünü önemsemek gerekir. Biraz sonra üzerinde durulacağı gibi, dinlerin bazı değerleri koruması ile muhafazakâr korumacılık arasında kurulan irtibatın tamamen afaki bir irtibat olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira irdelendiğinde, muhafazakâr omurgasızlık ile dinin bir değerler sistemi olma keyfiyeti arasındaki fark hemen öne çıkıyor. En azından, müslümanların muhayyilesinde şekillenen din anlayışına göre bunun böyle olduğu iddia edilebilir.

Yine de her şeye rağmen modern olgularla her daim kaçınılmaz olarak yüzyüze yaşamakta olan müslümanların şu soruyu sormaları ve buna cevap üretmeleri hayati önem arzediyor. Muhafazakârlıkla İslâm arasında her hangi bir irtibat kurulabilir ve bu ikisi arasında bir yakınlıktan söz edilebilir mi? Esasen yoruma postmodern durumun açtığı kredileri tanıdığımızda, değişik siyasal konumların birbirleriyle kurulabilecek yakınlıkları konusunda da sayısız imkan veya ihtimalin de bulunduğunu söyleyebiliriz. Ancak bunun aşırı yorum kapsamına girdiğini gördüğümüzde bazı yüzeysel ve şekilsel görünümlerin, oluşturulmuş kanaatlerin ya da yaygınlık kazanmış eğilimlerin İslâm ile muhafazakârlığın özsel yakınlığını kanıtlayamayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Söylediklerimizi biraz daha açalım.

Muhafazakârlıkla İslâm arasında yakınlık anlamında bir irtibatın kurulamayacağı, her şeyden önce onların temel referans noktalarının ve merkeze aldıkları düşüncenin farklılığında temellenir. İslâmî öğretinin referans noktası vahiy, muhafazakârlığın temel referans noktası ise en anlamlı ifade şekliyle 'akıl' olarak temayüz ediyor. Referansın akıl olmasının anlamı ise, bütün zamanlarda korunması gereken her hangi bir 'değer'in olmamasıdır. Zira genellikle kendinden menkul bir meşruiyete ve muhtevaya sahip zannedilen akıl, aksine her za-

man tarihsel ve toplumsal olarak belirlenen bir muhtevaya sahiptir ve vazgeçilmez temel ilkeler veya ölçütleri zorunlu olarak barındırmaz. Buna rağmen aklın kendiliğinden meşru ve mutlak ölçütler taşıdığı iddiası rasyonalizmin ciddi eleştirilere maruz kalan ancak yine de popüler bir itibara konu olan propagandasından ibarettir. Bu nokta ise, İslâm ile muhafazakârlık arasındaki gerilimin odağını teşkil ediyor. Müslümanların inanışında değerlerin belirleyeninin vahiy olması ve akıl ile bunun iptal edilmesinin mümkün olmaması akıl hakkındaki bu bilince dayanır. Yine müslümanların inanışında, Kitabın literal (lafzî) anlamının açıkça belirlediği değer ve ölçüler, değişmez doğruları ifade ederler; bunlar tarihin ürünü olmadıklarından tarih tarafından başka bir tarihte geçersizleştirilemezler.

Bir din olarak İslâm'ın merkeze aldığı ve bütün dinsel eylemlerin arkasında yatan ve onlara karakter kazandıran düşüncenin, İslâm'ın terminolojisi ile 'hayr', muhafazakârlığın ise merkeze aldığı düşüncenin, çoğu zaman "insanlığın yararı" jargonuna büründürülmüş olsa bile 'pragma' olduğu söylenebilir. Hayr ile pragma ise, nasıl içeriklendirilirlerse içeriklendirilirsinler, kaynak itibari ile farklıdırlar. Modern zamanlarda hayrın yarar jargonuna indirgenmiş olması, doğal modern bir tavır olarak hayrın değişkenliğini gerektirir; zira araçları ve koşulları değiştikçe hayr olan şey de değişir. İslâmî manada ise hayr, her ne kadar dünyada gerçekleştirilen zihinsel ve bedensel bir etkinliği ifade ediyorsa da, aslında o, öteki dünyaya ait uhrevi bir etkinliktir. Bu nedenle, İslâmî anlayışta hayrın dünyada bir karşılığı yok.

Devrimlere ve değişimlere koşut olarak mevzi değiştiren, degişimlerin artıklarını, eskilerini korumaya alan muhafazakârlık, modern bir olgu olarak, son kertede sürekli akıl tazeleyen, değişimlerin müsta'mel, dolayısıyla terkedilmiş akıllarını yeni ve iyi diye rasyonalize eden bir 'ardakıl'dır. Onun da bütün modern olgular gibi temel karakteri, durmadan mevzi değiştirmesi ve her değişikliği rasyonalize etmesidir. Muhafazakârlığı gericilikten ayıran şeyin rasyonalize edilmiş bir gelenekçilik üretmesi olduğu ileri sürülür. Gerçekten de muhafazakârlık, gelenekçi bir tavır alış olarak değerlendirilebilir. Çünkü, aklın tanrısal bir güç gibi teorize edildiği modernizmin, özellikle de aydınlanma zamanlarının akıl tasarımına tepkisellikle karakter kazanan muhafazakârlıkta gelenek, aynı zamanda akla güvensizliğin, modernizmin katı akılcılığına karşı akla bir itirazın simgesidir. Muhafazakâr retoriğe göre savunulan ve korumaya alınan bu gelenek, insanlığın ya da bir toplumun ortak tecrübesinin ve ortak hafızasının ürünüdür; dolayısıyla iyi olandır. Ne var ki bu retorik, muhafazakârların şiddetli muhalefetine rağmen, gerçekleşen değişimlerin muhafazakâr akıl gereği korumaya alınması gereken yeni şey olduğu gerçeğindeki çıkmazı izah etmiyor; bunun yerine, muhafazakâr aklın bir ardakıl olduğunu gösteriyor sadece. Yine bu retorik, gerici düşünce ve tutumların, temelde muhafazakâr eğilimlerin, korumacı düşüncelerin ürünleri olduğu gerçeğinin üstünü de

örtmüyor. Ve bu retorik, muhafazakârlıktaki hem gelenekçi olma ve hem de mevcut durum değiştikçe muhafaza edilecek şey de değiştiği için her daim geçmişe karşı olmadaki çelişkiye de bir izah getirmiyor.

Burada bir parantez açarak daha önce işaret edilen bir noktaya yeniden vurgu yapmak yerinde olur. O da şu: Modernizmin ana vatanı olan batının dini olan Hıristiyanlık, kuruluşundan itibaren temel muhafazakâr tezler içermektedir ve bu tezler, modern zamanlarda üretilen felsefelerde de temel tezler olarak yer almaktadır. Hıristiyanlığın din kurucusu olan Pavlus'un, "Herkes altında bulunduğu yönetime boyun eğsin. Çünkü Tanrıdan olmayan yönetim yoktur; var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle yönetime karşı direnen, tanrının düzenlediğine karşı gelmiş olur" (Rom. 13: 1 vd.)* sözü, muhafazakâr bir filozof olarak temayüz eden Hegel'de, felsefi terminoloji ile tanrısal tin olarak ifade edilmiştir. Hegel'in, gerçek olanın akli olduğunu; akli olduğu için gerçekleştiğini savunan meşhur tezi, batı düşüncesinde muhafazakârlığın felsefi temelini oluşturuyor. Bu yüzden batılı algıdaki din, muhafazakâr bir din profiline sahiptir. Yine bu yüzden, batıda bu konuda üretilen düşüncelerde muhafazakârlıkla din arasında mütemadiyen bir ilişkinin kurulmuş olması, oldukça anlaşılır bir şeydir. Ne var ki İslâm söz konusu olduğunda farklı bir durum ortaya çıkıyor. Yasin Aktay'ın işaret ettiği gibi, hiçbir din ve özelde İslâm, her ne kadar sonraki zamanlarında iktidarlar tarafından sahiplenilip giderek muhafazakâr ideolojiler görünümündeki yorumlara dönüşmüş olsalar da orijinal ve karizmatik dönemlerinde verili gerçekliği makul saymamış, aksine makul olanı gerçekleştirmenin devrimci arayışı içinde olmuşlardır. Kaldı ki bu ideolojik-muhafazakâr yorumların, adeta dinin orijinali olarak genel kabullere dönüştüğü dönemlerde dahi, dinin iktidar ideolojisi olarak istihdamına karşı çıkan ve otantik referanslara dönüşü seslendiren, bunu da daha çok mazlum halkların ya da top yekun ezilen insanlığın kurtuluş çağrısı olarak teorize ederek somutlaştırma çabası içerisinde olan hareketler, hiç bir zaman eksik olmamıştır (Aktay, 2002: 49-50). Bu sebebten, her ne kadar muhafazakâr görüş ve tutumlar batılı manada dinsel tutumlarla önemli oranda örtüşse de, İslâmî anlamda bu tutumlar, dinsel tutumlar değil; aksine çoğu zaman din karşıtı tutumlardır.

Peygamberin otantik çağrısı anlaşılmaya çalışıldığında, bu çağrının muhafazakârlığın statükoculuğuna karşı hayatın her alanında yenilikçiliğe, değişime davet eden bir çağrı olduğu görülüyor. Allah'ın elçisi, bir yandan hayattan uzaklaştırılan hakikatlere çağrı yaparken, diğer yandan da o tarihte cârî olan hayatta akidevî, ahlâkî, siyasal, sosyal, ekonomik alanlarda top yekûn bir değişime çağırıyordu. Gerçi bu hakikatler, İslâmî bakışaçısına göre hakikat olan şeylerdi; ama zaten bütün dinler içerdikleri hakikatlerin evrenselliği iddiasın-

* Pavlus'un Hıristiyanlığın oluşumunda, özelde de siyasetle ilişkili felsefesinin oluşmuşundaki rolüyle ilgili son zamanlarda çıkmış yetkin bir araştırma için bkz. Gündüz, 2001.

da olurlar ve daha çok ta bu yönleri ile din vasfını kazanırlar. Talep edilen değişim de, doğal olarak, İslâm'ın hakikat görüşüne göre karakter kazanan bir değişimdi. Oysa bu çağrıya karşı gelen ve bu çağrıyı daha ortaya çıkarken yok etmeye çalışanlar, statükoyu korumayı elzem gören muhafazakârlardı. Onların muhafazakâr tutumlarının düşünsel temeli, 'ataların dinine sahip çıkma' şeklindeki muhafazakâr formülde özetleniyor. Ama onlar sonuna kadar bağlı olduklarını göstermeye çalışırlarken, aslında atalarının arasında bir seçme, bir tercih yapıyorlardı; zira bütün ataların orijinal hayat hikayeleri mevcut statükoyu onaylamaya elverişli değildi (bkz. 6 En'am: 161). Bu yüzden Arap müşrikleri, bu kategoriye dahil ataların yeni bir tarihini üretmişler ve mesela tevhidin sembolü olduğu halde kendilerini Hz. İbrahim'e nisbet ediyor ve onun dinine tabi olduklarını ileri sürüyorlardı (Bakara, 2/133). Halbuki onlar, Hz. İbrahim'in tevhidî mesajının politeist bir yorumunu üretmişlerdi. Bir çok yerinde onların Hz. İbrahim'e değil kendi hevalarına uyduklarına Kur'an'ın vurgu yapması bu nedenledir (Bkz. 25/43, 6/150, 2/120). İşin gerçeği, Hz. Muhammed'in muhaliflerinin daha hayırlıdır diye mevcut durumu korurlarken korudukları, kendi maddi-manevi çıkarlarından başkası değildi. Din diye inandıkları ve korudukları da, atalarının anlam dünyasını değil, kendilerinin anlam dünyasını resmediyordu. Tarihi veriler, İslâm'ın çağrısına en çok karşı duranların, mevcut durumun kendilerine çıkar temin ettiği insanlar olduğunu gösteriyor. Çünkü ve zaten, 'zaten olan' çıkar sağlamaktadır. Tarih, bütün peygamberlerin karşısına dikilenlerin muhafazakârlar olduğunu söylüyor. Çünkü muhafazakârlık, hayr adına ortaya çıkmış bir düşünce ve gayret olma yerine, daha çok, mevcut durumdan bir şekilde çıkar sağlayan insanların, bu çıkarlarını koruma yolundaki gayretlerini makul gösterme ve meşruiyet arama retoriğidir.

İslâm'ın muhafazakâr bir yapı olmadığının ve muhafazakârlıktan yakasını kurtarmayı sağlayan bir bakışaçısına sahip olduğunun iki temel göstergesi var: İlki, daha önce geçtiği gibi, İslâm'ın, muhafazakârlığın aksine olarak bütün zamanlarda geçerli ve korunmasını istediği bazı değişmez ilkeler içermesi, ikincisi ise, değişen tarihle değişmez sabit dinsel ilkeler arasındaki irtibatı sağlayan ve her tarihte bu ilkelerin somutlaşmasını sağlayacak bir yorum anlayışına sahip olması ve bunun geçmiş otantik zamanlarda örneklenmiş olmasıdır. Değişmeyecek olan ve bütün tarihlerde korunması gereken ilkelerin değişmezlik referansı, daha önce ifade edildiği gibi vahiy olduğu için bunlar değişmezler. Ne var ki sabit ilkelerle tarihin irtibatını sağlamak için üretilen bilgi, insani-tarihsel bir bilgi türü olduğundan bu bilginin eseri her ilke yeni tarihsel koşullarda yenilenmelidir. Ayrıca, tarihsel olayların biricikliği karakteri, her tarihsel durum için yeni bir bakış açısını ve her tarihsel sorun için yeni bir çözümü gerektirdiğinden, kaçınılmaz olarak, bu durumda bilginin zaten her daim yeniden üretilmesi gerekir. Kur'an ve Sünnette sabit olduğuna inanılan ilkelerle değişen tarih arasındaki irtibatı sağlamak için geliştirilmiş yorum metodolojileri

incelendiğinde, müslüman bilginlerin bu anlayışta oldukları ve bu anlayışa göre bilgi üreterek geçmiş zamanlarda bu irtibatı başarıyla kurdukları görülmektedir. Aynı zamanda İslâm bilim tarihinde, her tarihsel olayın ayrıca değerlendirildiğinin ve genelde anakronizme gidilmediğinin izleri de belirgindir. Bu da muhafazakârlığın sıkı korumaya gittiği alanda, İslâm'ın kesintisiz yenilenmeyi gerçekleştirecek potansiyele sahip olduğu ve yenilenmeyi istediği manasına geliyor. Bu bakımdan müslümanlar fundamentalist olarak değerlendirilmeyecek kadar yorumcudurlar ve yorum bilgisi ile bu bilgiye dayalı olarak ortaya çıkmış ilkeleri mutlaklaştırmayarak İslâm karşıtı tezlerin iddiaların aksine gerici, entegrist, anakronist ve çağdaş imalarıyla fundamentalist olarak değerlendirilemeyeceklerini ortaya koymaktadırlar (Bkz. Kotan, 2001: 344 vd.). Vurgulamak gerekir ki, muhafazakârlıkla İslâm'ın bu mahiyetleri göz önüne alındığında, İslâm'ın tarih içerisinde hedeflediği fonksiyonunu gerçekleştirmesinin ve daha önemlisi otantikliğini korumasının önündeki en büyük engelin muhafazakârlık olduğu rahatlıkla iddia edilebilir.

Sonuç olarak, aslında muhafazakârlık, kendilerini merkezde konumlandıran ve bunu en doğal, en tartışmasız olarak gören seçkinci insanların tarihsel serüvenini ifade ediyor her şeyden daha çok. Dindarlığı muhafazakârlığa dönüştüren muhafazakâr retoriğin, müslümanların hayli karışık olan kafalarını daha da karıştırdığını belirtmek gerekiyor. İslâm'ın muhafazakâr bir yorumu, muhafazakârlığın bütün negatif yükünü müslümanların sırtına yüklemekten başka bir işe yaramaz. Onların elinden bütün pozitif dinamikleri alarak onları gittikçe gericiliğe doğru kaydırır. Muhafazakârlığın bir ağırbaşlılık hali olduğu ve devrimlerin aşırılıklarını dengelediği düşüncesini haklılaştıran yanlar varsa da, bunun muhafazakâr retoriğin bir parçası olduğu daha belirgindir. Bu retoriğin, muhafazakârlığın makuliyeti, haklılığı ve meşruiyeti için üretilmiş bir retorik olduğu gözardı edilerek, bununla muhafazakârlığın üstünlüğü savunulabilir. Ne var ki, eğer devrimlerin kanlı faturalarının müsebbipleri irdelenecek olursa, bunların da aslında muhafazakârlar oldukları görülecektir; çünkü değişmekte ve yenilenmekte olan tarihe ayak uydurmaya ve önüne setler çekerek suyun tabii mecrasında akmasına onlar karşı çıkmışlardı. Sular da bu yüzden taşıp sel olmuştu. Muhafazakârlar olmasa suların her zaman daha tatlı akacağı savunulabilir. Müslümanlara gelince, onlar doğal olarak suların tatlı akmasından yana olurlar. Çünkü onların dini referansları, onları başka hiç bir şey için değil hayr adına hareket etmeye davet ediyor.

REFERANSLAR

Aktay, Yasin (2002) "Sol, Metin, Tarih", *Tezkire*, sayı: 26.
Bora, Tanıl (1999) *Türk Sağının Üç Hâli*, İstanbul: Birikim Yayınları.
Çiğdem, Ahmet (1997) "Muhafazakârlık Üzerine", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 74.
Güler, İlhami (2000) "Sağcılık Olarak Sünnîlik", *Tezkire*, sayı: 17.
Gündüz, Şinasi (2001) *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
Güzel, Murat (2000) "Türkiyede İslâmcılık ve Sağcılık", *Tezkire*, sayı: 17.
Mert, Nuray (2002) "İslâm ve Sol: Bir Vicdan Muhasebesi", *Tezkire*, sayı: 26.
Kotan, Şevket (2001) *Kur'an ve Tarihselcilik*, İstanbul: Beyan Yayınları.